

Տախտակի մը վրայ հաստատուած է ցուցակ մը՝ երկուքի բաժնուած, որոնք կը համապատասխանեն նաւուն երկու կողերուն. երկու սլաքներ ալ կը ծանուցանեն հեռաւոր նաւուն բանած ուղղութիւնը: Յուշակին վերի կողմը հաստատուած է զանգակ մը և ուրիշ մը կը գտնուի ընկալչին վրայ, ասոնք կը ծանուցանեն ամենաուշ կերպով հեռաւոր նաւուն պտուտակին դառնալուն երազութեան աստիճանը:

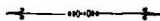
Օտար նաւու մը 7 հազարամեծը հեռաւոր ըլլալու անշրպեմէն՝ կը սկսի մեր նաւուն հեռախօսի սլաքը շարժել և նշանակել անոր ուղղութիւնը և հեռաւորութիւնը. իսկ զանգակը և ընկալուչը միեւնոյն միջոց կը զարնեն անոր պտուտակին դառնալու եղանակին ներգաշնակութիւնը, ատանց խանգարուելու մեր գտնուած նաւուն հանած շառաչէն՝ որովհետեւ անոնք բնաւ չեն ժողովր ընդծովայ ձայնաժողովէն:

Դիւրէն է ըմբռնել թէ որքան կարեւոր բան մ'է այս գիտութիւնն զործնականութեամբ և մարդկութեան օգտակարութեան նպատակաւ, որովհետեւ նաեւրոն հեռախօսէն կախումն պիտի ունենայ նաւորդաց յոյսը՝ որ իրենց նաւը մշուշի միջոց՝ այլոց բախումէն ազատ պիտի պահէ: Դարձեալ պատերազմական նաւերը՝ սուզանաւերու ուրոգայթերէն պիտի պաշտպանուին, ասոր շնորհիւ՝ վերջերս կատարելագործուած ընդծովայ նաւերու երկիւղալի յարձակումներէն ալ ազատ պիտի մնան մարտանաւերը:

Յիւրաւի, անբէլ հեռախօսը, զիշերուան միմութեան միջոց և կամ ամենաթանձր մառախուղի ատեն կը ծանուցանէ նաւերու, սուզանաւերու և նոյն իսկ շտեմնուող ընդծովայ նաւերու մօտենալը, և կը ցուցնէ անոնց ուղղութիւնը և պատերազմական նաւերու մարդիկը արթնուն կը կնքեն հսկելու և խուսափելու թշնամաց մերձեցալէն, կամ պաշտպանել իրենց նաւը թշնամաց անտեսանելի յարձակումներէն, ի դերու հանելով անոնց ճիւղը և նորանոր հնարքները:

Վերջերս Ռուսոյ տ'Ալքարի հեռախօսով եղած ամենայաջող փորձերը կ'ապահովցընեն զմեզ թէ յիւրաւի շատ օգտակար գիտ

մ'է այն. և զայս գիտնականը և նաւագետը կը հաստատեն, որոնք՝ եղած փորձերուն ներկայ գտնուած են՝ ճէնսվայի նեղուցը:

ՆԱՆԴԵՍ ՆԱՆԴԵՍԵՅ

ԱՐՏԱՍԱՀԱՄԱՆԻ ԹԵՐԹԵՐ

ԱՆԱՀԻՏ. — Գրչի մենամարտ մը տեղի կ'ունենայ Բագմալիկ — Անահիտ Թերթերու միջև: Առաջին հարուածը Բագմալիկը կուտայ ու Լէրդիսի սուրը Անահիտայ ձեռքէն էր. մենք այս պատասխանով պիտի խոյս տանք սրափոփոխութենէ: — Անահիտ ուսով վիրաւորուած էր. ներկայիս ի սէր անաչառ և ճշմարիտ քննադատութեան, վերքին սպին նորէն մենք կ'ըլլանք: — Գրչի ընդհարումներու շարժումի լ'ըլլան Տիրամօր պատկեր մը և հայ դերասան ռմ Քալֆայեան: — Մենք սեպտեմբերի Բագմալիկան մէջ գրած էինք Ա.) թէ — Պ. Չօպանեան որուն կ'ուղչէ Տիմար ու Միծաղելի ածականները, իր գրութիւնը երկդիմի է. եթէ Արմաշու մատրան անաւրուեստ պատկերն կը նկարագրէ, տգեղ է իւր նկարագրութիւնը, եթէ ուղղակի զՏիրամայր՝ սրբապիղծ է իւր գրիչը: — Բ.) Նոյն էջերուն մէջ դրուատած ու քաջալերած էինք Քալֆայեանի հայ դերասանը. և ըսած էինք թէ. — Յօդուածագիրը (Յ. Թումանյանց) յաջողք է տապալելու Սեւեանի, Մշակի, Չօպանեանի այն անհիմն հակակրօթիւններն զորս ունեցած են Քալֆայեանի մասին: — Մեր այս քննադատութեանց Պ. Չօպանեան եթէ ներուի ըսելու՝ Համեստութեան և ազնուութեան օրացոյցէն դուրս և իրեն արժանաւորութեան անյարմար լեզուով մը մեզի ուզած է պատահանել: Կը գրէ:

« Ածականներս [Տիմար ու Միծաղելի] Աստուածածին ամբողջ չեմ ուղղուիլ... ամենք կ'ուղղուիմ Արմաշի պատկերին »:

Ուրեմն ետ կ'առնենք մեր քննադատութիւնը, բայց, չենք համոզուիլ որ հրաշագործ պատկեր մը այդպէս կը քննադատուի. եթէ Պ. Չօպանեան ուզած է քննադատել Արմաշի պատկերը, հարկ չի կար Տիմար ու Միծաղելի ածականներու զործածութիւնը, կրնար ըսել անպուեստ կամ անհաշակ պատ

կեր, և այլն* — Անցնելով Հայ դերասանի խնդրոյն, Պ. Զօպանեան մեր Հատագովու-
թեան կը պատասխանէ :

« Գոյնփայնամ ամուսն երիտասարդ մը Թիֆլիսի արուեստասէրներու կողմէ Բարիկ մը ղրկուի զե-
րասնութիւն ուսանելու . փոխանակ ուսանելու, այդ պարտքը օրին մէկը իմքովներ կը ճիշդկայացէ իրրիւ : « Բըշակաւոր ողբնգու Պոլսոյ ճայակամ թատրոնիմ » ու « զոմ... », և այդ երկու կնո՛ր տխուրանքով, « Օթելլո » կը խաղայ բարեգիտմ հասարակութեամ լուշեւ . իր բացարձակ անվար-
ժութիւնը երեւամ կ'իկնէ : այդ Բրէշայիմ մերկա-
յացմամ մէջ, և ասով մեր ազգային ուրժանա-
պատումութիւնը կ'արտատարուի : ... Աղոյալու-
թեամբ կը տեսնեմ որ այդ տխուր տխուրը
սքաւապատութիւն կը գտնէ մոյմ Հ. երեւանիմ
կողմէն » :

Մեր Տամոնը կը զարմանայ թէ Բնչպէս կը
պաշտպանենք այդ Գալթայեան դերասանը .
բայց մենք իրեն արդ Հարցում մը կ'ընենք :
Համարի՞նք թէ Յարգ. Զօպանեան դուք մեր
տեղն ըլլայի՞ք ու այդ բարիգարեան զերա-
սանին վրայ ընդունէ՞ք նպատաւորը և
աննպատաւ լոբը, ու նպատաւորներն եռա-
պատիկ ըլլային . այդ պարագային մէջ Բնչ
ուղղութիւն կը բռնէ՞ք : Գուք իրաւունք ու-
նէք մեղադրելու զԳալթայեան այս տեսակէ-
տով որ այդ պարտքն Հակառակ հշմարտու-
թեան ինքզինքը կ'անուանէ « Բոշակաւոր ող-
բըրգու Պոլսոյ ճայակամ թատրոնիմ, և այլն » .
ստուութեան դէմ պատարագովը լրացութեան
իրաւունքն է . բայց Տամոնին, արդեօք Հացի
ու անկործանութեան խնդրէն մղեալ Գալթա-
յեան չէ՞ ստեղծած այդ ստուկութիւնը . ինչ որ
այ ըլլայ, քանի որ արիթմ եկած է Գալ-
թայեանի վրայ խոսելու, Հոս բնք որ մենք
վերջերս կարգացինք Մշակին մէջ Պ. Զօպա-
նեանի մի յօդուածն որ մանրամասն կը նկա-
րագրէ Գալթայեանի խնդրը . այդ յօդուա-
ծին մէջ կը տեսնուի որ Պ. Զօպանեանը Գալ-
թայեանի զարգացման և ապագային համար
անենայն խնամք և աշխատութիւն յանձն
առած ու կատարած է, բայց դեռարուսիկ

դերասան Գալթայեանը, ու չէ գրած իւր
խանամատարին, ուղիղ և ողջ առաջնորդու-
թեան . Ժանն զի ինչ որ կարդացած ու լսած
ենք, պատասխն դերասանը ինքն իւր վրայ չա-
փագանց փտահանութիւն ունի, և թերուս վի-
ճակի մէջ, յանգուզն՝ բարձր ու դժուարին
դերեր կատարելու : Մենք կը յորդորենք այդ
Հայ դերասանը, որ փայլուն ապագայի մի
սիրոյն համար , ծաղկանտութենէ առաջ
պտղատուութեան չսպասէ : Փայլուն ու ան-
մոռաց ապագան երկարատեւ , տոկուն ու
լուրջ աշխատութեամբ կը ստեղծուի . ու այս
մաղթելի է Դերասանին : Հուկ ուրեմն միւ-
թարական է տեսնելն լրագրութեանց մէջ
Գալթայեան նպատաւոր և անպատա խնդրոյ
Հայտ լուծումն, որով էթէ Գալթայեան ընդ-
ունակ է իւր մասնաճիւղին, կրնայ առանց
Թուշալու կամ լքանելու քով դերասան մը
պատրաստուիլ : Մեր գրութեան զեռ վերջ
չտուած փութանք բուրու , թէ Յարգ. Զօ-
պանեան մեր քննադատութիւնները կ'ընդու-
նի այնպէս, իբր թէ գտնուք Ոլիմպական
բարձունքն որոտացած ըլլայինք . Հոս կը
սխալեք սիրելի Զօպանեան, մենք Հերմէսի
բազմոցին թեկն անող չենք, դարձեալ մենք
անկարող ենք ըմբռնելու, թէ Միամեայ ամ-
սաթերթ մը, Բնչպէս իրաւունք կ'ուզենայ
պատգամելու, ու այդ իրաւունքն կ'ուզուի
որ զրկուի ուրիշ ամսաթերթ մը, որ 57 տա-
րուան Հեղինակաւոր գոյութիւն մ'ունի :
Այսու մենք չենք ուզեր բսիլ թէ պատգամը
ծերուն, ականքը փոքրին . աղատ են երկուքն
ալ, բայց ապատ են նաեւ լուղնիրը, աւելի
աւագին քան փոքրին ու զնելու :

ՄԱՂԻԿ. — Բոլորտ էֆ. պարտէզէն ան-
ցաւ ծաղկանոց, այսպէս պիտի ըսէինք էթէ
ուշի ուշով չքննէ՞ք իւր Հրատարակած թեր-
թի ուղղութիւնը . ոչ, մենք իւր խմբագրու-
թեան ենքբեւ լոյս տեսած օրագրութեան
մէջ ոչ միայն պարտիզի կենտունակ սնունդ
մը, կամ ծաղկանոցի մտահաճոյ բոյր մը
միայն կը գտնենք, այլ և առատ պաշար մը
կը տեսնենք այն ամէն անհատներուն Հա-
մար, որոնք Հետաքրքիր են քանասիրական,

* Յարգ. Զօպանեանի այդ խոստովանութիւն-
նը, հակասութեան մէջ կը թուու Արեւելքի
մէջ (թիւ 4128) եղած նոյն պատկերին Հետեւ-
եալ նկարագրութիւնը . « Պատկերը ինքնին
զետ գրաւիչ ու չափ ալ արտայայտիչ է . Հնդկի
գեղարուեստը յիշեցնող կնոջ տիպար մըն է :
Հարուստ գոյներով ու լաւ նկարուած Աս-
տուածածին մը, խոշոր ու Հայն բազմաւոր աչ-

քերով — որոնք արժաթ վարակալին տակէն
կը պէճան կարծես զրգուած երեւակայու-
թիւններու համար : Եւ անգամ երկվայրկեանի
մը չափ կարծեցի թէ իրօք էր շարժելն ա-
նունք : Ուրեմն այսպիսի պատկեր էր ծծա-
ղելի, ախմար կոչելու է : Որուն հաւատաւք,
Տամոն :

օրուան վրերու, քաղաքական շարժումներու, արուեստական յառաջագիմութեան: — Բռւ լատ էֆ. Սեպտ. 18ին կը բանայ իւր օգտաւ շատ ու բազմաթոյր ծաղկանոցին դուռը մի երկայն խմբադրականով: Դա անոր մէջ պարզ գեր է իւր օրաթերթին նպատակն ու ուղղութիւնը. բացատրած է գիտութեանց և այլ բանասիրական ու քաղաքական նիւթոց կարեւորութիւնը ու օգուտը: — Մի և նոյն և երկրորդ պրակին մէջ Բիշրակին նախկին խմբագիրն Դ. Խաչկունց ամփոփ տեղեկութիւն մը կու տայ Կ. Պոլսոյ Հայ լրագրութեան մասին: Առաջին պրակին մէջ գետնեղած է նաեւ մի պրակաստիւն յօդուած միւր տպարանէն լոյս տեսած Հ. Ե. Սիրունեան վարդապետի իմաստասիրութեան վրայ. քննադատը competent կ'երեւի իւր քննադատած նիւթին: Մենք այս յօդուածին մէջ ամենէն աւելի ուշադրութիւններս գործուցցինք յարգ. յօդուածագրի Հետեւեալ գիտողութեանց.

«Ինու կը գտնուին չարամօլմներ [կարելի չէ՞ աստուծոյ «ֆանարիք» խառնաբախտ կոչելու] որ Վենետիկացի կրթական գործունէութիւնը չարաւար կը մեկնեն՝ առարկելով թէ ոչ — հայագրի մնամթորմակ կաթոլիկ փրաքսութեանս մը հիսալը դազին քնագնացակամութեան ու սխալ հասկացում կրթութեան մը վիժումն է տալիս, որ դիմակի սակ մեր մէջ տրծարծել, ծաւալել կը նկատուի նպատակարար ծգումով մը, միտասկար Ազգ. ու առողջ դատարարութիւնս»:

Խառնաբախտ «ֆանաթիզմիւն»ը, ասկէ աւելի ծանծաղամիտ գաղափարներ կարող չէ փչել մեր «չարամօլմներ»ուն. յաւիտենականութեան գերեզմանաբարին ասկ պիտի թաղուին զեռ ուրիշ շատ գաղաբ, բայց մեր Հայ չարածհինները միշտ տգէտ, միշտ կասկածոտ, միշտ ֆանաթիք պիտի մնան. մեր ազգին այդ գասակարգին վրայ ծիծաղելու է թէ ողբալու: Հերթը է միաբնիներ, հերթը է, քիչ մը արթնութիւն, և քիչ մ'ալ ուշադրութիւն Հայ ողբամիտ լրագրութեան, նա է ձեր մեծ դպրոցը, անով վանեցէ՞ ձեր մտքին թանձրամաս՝ շամնադալը: — Երաղիկը այդ «չարամօլմ» դատակարարին մի լաւ դաս կու տայ իւր Հետեւեալով.

«Աստա եմ այսպէս խորհելու կամ խորհնելու: Մեր ամենակամ համոզումս ու գաղափարը բոլորովն տարբեր են: Պատմութեան դէմ մեղանցած կ'ըլլանք եթէ ուրիշներու պէս խորհինք: Վենետիկ կրթական գործունէութիւնը մէկ ջրով լուալու չէ՝ Վենետիկ ունեցած է այնպիսի ազգայնոց կրթական ու առողջ դատարարականութեան շրջաններ որ ապագային նախանձն ամգամ պիտի շարժեն»:

Երաղիկ երկրորդ թիւը կը Հրատարակէ Վարդի մը գրութիւնը որ է նկարագիր Վասիլի վրայ կատարուած պոէտի մը. իբրեւ գեղեցկագիր գրիչ կը գնահատենք Վարդին յօդուածը և կը Համարենք դիզելի վարդ Մարդեմ ծաղկանոցին: — Խաչկունց էֆ. որ առջ Մարդիկ խմբագրապետին ամենէն եռանդուն ու գործուն աշխատակիցն է, երրորդ թուէն սկսեալ վեց եօթը անգամ մեր համընթակեալը վերնագրով ազգագրական խնամուած յօդուածներ Հրատարակած է. առաջին յօդուածով, Օսմ. Տէրութեան արգելքը ցեղաշարայէն և կրօնական տեսակէտով եօթը խմբերու կը բաժնէ. իւր յօդուածի նիւթն է Համաստ և անցողակի բացայայտութիւն յոյն ցեղի, ազգային, եկեղեցական, ծիսական, լեզուական պատմութեան: Բ. յօդուածով կը գրէ Պոլսկներու ծագումը, Բարդեացուց ուստի սերելին, Նեստորականութիւնը ու նեախալանութիւնը կը բացատրէ: Գ. յօդուածով կը նկարագրէ Մարոնիները, և կը խօսի հրէից գաղթականութեան և կրօնական Հանդէսներու ու օրէնքներու վրայ: Համաստ տեղեկութիւն մ'ալ կու տայ Անտառ վուտներու և Զինկարներու վրայ: Իսկ Դ. յօդուածով կը գրադի Սեբվերու, Տիւրքիներու, Անարէհներու, Սարեացիներու, Մուտայիներու, Բամայեղաններու, Նգրաններու բարուց ու կրօնից վրայ: Ե. յօդուածով կ'ամփոփէ Զեքեզներու և Ապագաներու պատմութիւնը: — Լեզկիներու, Լապիւրու և Բուլոններու վրայ կը խօսի Զ. յօդուածին մէջ: Լապերուն մեծամասնութիւնը Մահմետական են, իսկ փոքրամասնութիւնը յոյն են: Լապեր կը բնակին Պաթմիս, Բլաթմայի, Կիւմիւշմանի, Տրապիզոնի և Բիզէի՝ ոչ քաղաքին այլ գիւղերուն մէջ: Միւսներու ալ եղած են, որ այս տեղւոյ Հայ բնակիչները ծագումը Հայ լապեր կարծած են. ուրեմն ապային պատմութեան մէջ աւելցնենք երկրորդ Հայկ մ'ալ, ուսիցից պիտի սերած ըլլան Լապիստանի Հայերը. թողով այս ծագական ու քամին կարծիքը, Հոս առիթն եկած կը Համարինք ըսելու, թէ Պաթմիս, Տրապիզոնի ու Պաթմիսայի Հայերն նախ Անիէն գաղթիւր են Համէն, և անաի Տիւղաուրուեր են յիշեալ քաղաքներուն մէջ, որուն վկայ են մեր աշխարհագէտ պատմիչներն և նոյն իսկ ժողովրդեան քնիկ մայրենի բարբառը որ արարածեան Հնչումէն չի չեղիր. բայց երթալով կորսնցուցած են իրենց լեզուի մաքրութիւնը, թրքերէնը քառերու կիրառութեամբ: Լապերն յատուկ լեզու մ'ունին, որ աւելի թրքախառն աղճատուած յունարէն մէջ: Լեզուագէտ Բանասէրն Հ. Աճառեան,

վերջերս առանձին զբոլով մը ուսումնասիրեց լազերու լեզուն և այն զբոլին մէջ հազիւ 10 կամ 15 բառ կը գտնուի, զորս լազերը հայերէն տառած են. եթէ նոյն քաղաքներու հայերն լազերէն սերած ըլլալին, այն տառէն անոնք ոչ արարատեան այլ լազեան յատուկ լեզու մը պիտի ունենային: Մի և նոյն և յալօրդ յօդուածներուն մէջ (Թիւ 10-11) տեղեկութիւն կու տայ Բոլաներու ծագման և տարածման, բարուց և կենաց վրայ: — Դրաղի չորրորդ թերթին մէջ Գերյարգելի Տիրայր վարդ. Կարեմանքի շրջանաւարտներու կ'ուղղէ խրատական մը, որով յուզիչ ծագում կը յորդորէ սաները որ ըլլան հայ հասարակութեան կրթութեան զօրեղ ու խոհական աշխատակիցներ: — Դրաղի առաջին պարկեներուն մէջ ընագէտ խմբագրականը գետեղած է գիտական օգտակար յօդուածներ: Հախ մանքէներու վրայ և անոնց ախտաբիթ հիւանդութեանց վրայ կը խօսի: Նոյն յօդուածին մէջ կ'ըսէ.

«Մարդ մը օրը 240 խորամարդ մեղք օգ կը ընէ. եթէ այս օրը Բալիզի պէս մարդաշատ քաղաքի մը օդն է, իր մէջ պիտի պարունակէ 1,320,000ի չափ մանրէ»:

Ուրեմն այսչափ մանրէ մարդս կը կ'ըլլէ օրուան մէջ. բայց անքը չէ սարսափիչ, ա՛մէն մանրէ մեզի թշնամի չէ, մանաւանդ թէ, շատերն օգտակար բարեկամներ են. երբ քաղքին մէջ տարաբնուիքի հիւանդութիւն մը տարակոխէ, այն տառէն վախճալու է այն փոքրիկ մահառիթ էակներէն: Ըստ յարգելի յօդուածագրին խոսալացին տղոք. Մալէն. գուրգո, գտած է որ ծերութեան պատճառով Միերոր մ'է, նոյն բժիշկը կ'աշխատի եղբր այդ մարդկութեան հիւծիչ մանր էակին հակադդակ մը գտնել, որով երիտասարդները ծերութեան համետն պիտի չըլլան. աւելաւն ապագայ ծերունիներուն. իմաստասիրական քարը նորէն հրապարակ կը նետուի, ու Ռոժէ և Պաքոն ալքիմիագէտը կ'ունենան իրենց արժանաւոր ընծիւն կը որ դիւտերու դարուն կողքին վրայ կը ծիւ: Նոյն յօդուածագիրը Մաղիի (Թիւ 8, 10, 12, 13, 15) պարկեներուն մէջ հինգ երկար յօդուածներով մանրամասն տեղեկութիւն կու տայ Ժանտախտի կոտորածներուն և առջեւն առնելու առողջապահիկ կանոններու վրայ: Այսպիսի յօդուածներ ժողովրդեան համար ըստ ուսման խօսքին հաց ու պանիւր են, որոց օգուտն սոսկալի գէպքերուն տառն անհրաժեշտ է. որով լաւագոյն է հմտանալ տեղեկ ըլլալ այդ կործանիչ հիւանդութեանց հակադեղերուն

ու դորմաններուն, որպէս զի ըստ այնմ կոյր ճակատարքի զոհեր տեղի չունենան:

Առ այժմ վերջ կու տանք Ն. Բոլատի մշակած գեղեցիկ ծաղկանոցին մէջ մեր քննական պաշտոնին, ի սրտէ մաղթելով որ անթիւսամ փթթում մը, հանդիպան թոյրը, յանդուգն գեղը յարատեւակ ըլլայ Ն. Բոլատի գրական րուբրատներէն. որուն երաշխաւոր կը տեսնենք ծաղկահասակ եռանդուն աշխատակից գրական գործիչներ՝ Խալիկեցէն սկըսեալ մինչեւ Հալէպի Բուլա-Կրօսն: Ու անշուշտ հայ հասարակութիւնը պիտի հասնի «ուստը թարլալով» մը օրակայ պատու որ տալու այդ նորագործ րուբրատներին, նոր ծաղիկներէն մտքի նոր ննկատները քաղելով:

ԲԻՒԶԱՆԻԻՒՌՆ. — Պայտ ժողովրդեան օրագրութեան մէջ, մերթ ընդ մերթ կը կարգադուի Կ ստորագրութեամբ Կովկասահայոց վրայ գրուած թղթակցութիւններ: Մենք այդ Կովկասացի գրագէտը լուրջ գրիչ մը կը նկատենք, և եթէ չենք սխալուի նա լարուած համակրութիւն կամ հակակրութիւն ըսուած լրագրական ախտով վարակեալ չէ. կը քննադատէ, կը գնահատէ պարզ կտրուկ ու անեթեւեթ զբոլով. ու այսպիսի աշխատակից մը, Բիւզանդիոնի պատիւ է: Մենք կը դարմանանք այն մեր մի քանի հրապարակախօս անձանց վրայ, թէ Բնչպէս անպատկառ թծականներ կը յերիւրէն այդ թղթակցին վրայ, որուն գրութիւնը եռանդուն սէր մը կը ցուցնէ գէպի ի հայ մտաւոր յառաջամուկներէն: Զօրութեամբ կը իր վերջին թղթակցութեան մէջ (Բիւզ. Թիւ 898) երեմիական մը կ'որբերգէ առաստալ լրագրութեան վրայ. ու կը գրէ.

«Երկու օրաթերթ ունիմք, և երկուսն էլ, ի նկատի ունելով որ ասպարէզը միայն իրենցն է մնացի, զգուցնելու չափ ինքնամասն, յանդուգն և ողորմելի դրութեամբ են հասել»:

Մենք այդքան ստորնացած չենք համարեր այդ երկու օրաթերթերն Մշակ ու Նոր դար, որոնք իրենց արդի միջակ կացութենէն դուրս պիտի ելնեն, ու դուռտուլի օգուտ մը պիտի ունենան, եթէ առաջինը իւր յոռետես անկոնցները ջախջախէ և երկրորդն ալ թափէ իւր վրայէն «ֆանադիք» թեփերը: Ասպարէզը իրենցն է, ու կովկասահայր արդ իրենցն է կը պատէ օրական մտաց քաղիղ ու ողմամիս առաջնորդութիւն մը:

Զօրութեամբ կը դուռտուլ մի տարի առաջ դարձած «Արմազան» լրագիրը. Իրաւունք ունի գովելու այդ թերթը, որուն միխիայն նպատակն եղած է հայութիւնը քաջալերել, և մարակ ըլլալ յառաջագիտութեան:

Այդ Կովկասացի գրագէտն մեզմէ կը խնդրէ իմանալ, թէ զինքը փոխանակ Արձագանգեան կոչելու, ինչո՞ւ Անաչառ չենք կոչած : Այդ ազնիւ գրագէտին կը պատասխանենք, թէ գինքը թէ՛ անաչառ կը կոչենք և թէ Արձագանգեան, վասն զի զայն կը սիրէ որ սիրելին էր, զայն կը գովէ որ գովելին էր. տարբեր խնդիր որ առաջ իւր յօդուածը մեզ կասկածել կու տար թէ Ռուսահայ լրագրութեան մէջ ինքը միայն Արձագանգը կը գովէ, զուցէ դադարած ըլլալուն համար. սակայն ներկայ յօդուածն իւր անաչառութիւնը ցուցած է :

ԲԻՒՐԱԿՆ. — Պոյոյ միակ բանասիրական թերթը իւր վերջի երբ պրսկներուն մէջ (թիւ 37—38—39) որոշ կը ցուցնէ յառաջդրեմ լինիացք մը, լայնասիրական և ազգագրական յօդուածները խնամքով պատրաստուած են, ու բաց աստի այն պրակներուն մէջ կը տեսնենք թէ գաւառացի գրական գործիչները, երթալով կը մշակեն իրենց գրիչները, և ազգագրական ուշագրուած յօդուածներ կը հրապարակեն : Ս. Իսաև թեոնի կ'աշխատակցին լաւ գրիչներ Յակոբեան, Բարգէն վարդ. Մալաբեան, Պալեան, և այլն : — Բիւրսկին 37 թուոյն մէջ կը հարցուի թէ Բագմալիպ անտեղեմն է տաճկաշայտ աշխարհաբարի վերջերս կրած բաւելիլմէն : Բուրսկին տեղեկան էք այդ միխթարական ու գոհացուցիչ բարելոման. ու երբ մենք անցեալ Բագմալիպի պրակին մէջ ըսինք թէ ասկական աշխարհիկ լեզուի բացարձակ օրինաց դոյուքեան տեղեկ չենք, այդ մեր ըսածն ամենեւին անտեղի չէ. եթէ աշխարհաբարի մէջ բացարձակ օրինաց պահպանութիւն մ'ըլլար, այժմ լրագրութեան ու գրականութեան լեզուն մի օրինակ կանոնով ձուլուած կ'ըլլար. աշխարհիկ լեզուի օրէնքները կան, գրքերը կան, որոց մէջ Ս. Իսաև թեոնին իւր համառօտութեան մէջ, իրբեւ աշխարհիկ լեզուի քաջ ուղղիչ անգուգական երկ մ'է, բայց ի՞նչ օգուտ կոչակի ներդաշնակ ձայնը եթէ ժամ երթալու կամք չի կայ :

Մշակը կը ցուցնէ, թաց ի Արծրունիին թերթէն, մեր միւս ամէն թերթերը անտարբեր կը մնան Նաղարեանցի մուշուան քանակաւ կը տօնելու. բայց այս անտարբերութիւնը գովելի է՝ կը գրէ Մշակ :

« Ներկայ 1899 թւականի ապրիլի 26ին լրացաւ Նաղարեանցի մահական քուսմտեան լը սակայն ոչ որ չլինէց այդ օրը » :

Բայց նոյն օրը որ էր տարւոյս ապրիլի քանդակեցն, մենք կարծենք թէ նաեւ Մշակ նոյն օրը չէ յիշած, և մի քանի ամիս անցընելէն վերը սեպտեմբեր 2ին, կու գայ ծափահարեալ գրական մեծ գործիչը, և Բարախանեան, Նաղարեանցի վրայ կը սքանչանայ իւր Դրախան գէղքեր անուն յօդուածով : Նաղարեանց մեր կրակ ու բոց խմորադիրն էր, իրեն ժամանակակից լրագրութիւնը, եկեղեցական դաստակարգը և ժողովրդեան մեծամասնութիւնը գինքը ազգին մեծ խնամին կը համարէր, և այս զարմանալի չէ, վասն զի Նաղարեանց իւր խմորագրութեան խարազանով անխնայ ու անխտիր կը ձողկեր անկեալ ու լճացեալ Հայուն թիւնը. գրչին ծայրէն կայծակ, ու բերնէն գնդակ կը տարագիւր իւր ազգին վրայ : Նաղարեանց Հայութեան ոգի կը փչէր, ու ազգը անոր գէժ փոթորիկ կը հանէր : Մշակ իրաւունք ունի Նաղարեանցը դրուատելու, ու զայն բարեկամ և ոչ թշուառ ազգին ընդունելու. Նաղարեանցը ազգին բարեկամն էր, կը սիրէր զայն և այս հշարտութիւն մ'է, զոր կը շօշափենք Հիւսիսափայլի էջերուն մէջ : Վերջընենք Նաղարեանցէն մի քանի անտեղի սկզբունքներ, չլինենք իւր բիրտ ածականներով աղտոտած խմորագրականները, այն ատեն պիտի չտատամսինք դրուատելու իւր սթափեցուցիչ գործունէութիւնը : Մշակ 160 երորդ պրակին մէջ ուրիշ հետաքրքրական յօդուած մ'ալ հրատարակած է Օտար քառեր վերնագրով : Պրակն մուրճներ ու աւերն պիտի խորտակուին, բայց օտար քառերու գործածութեան խնդիրը պիտի չփչրի : Բանասէրի տաղանդաւոր խմորագրապետը Մշակի այն խօսքին թէ.

« Օտար քառեր կարող են լինել մի գրուածքի մէջ... սա մի ամօրաժեշտութիւն է [է] » :

Կը պատասխանէ.

« Ուրեմն Քայլ չի կայ քուստարմեն պարաստել, այնպէս չէ » :

Յարգ. Պատմաճեմարի նպատակն այս է որ եթէ մեր լեզուին մէջ ունենանք մասնաւոր քառեր, ու երթալու օտարէն մուրաք ուրիշ

ՌՈՒՍԱՀԱՅ ԹԵՐԹԵՐ

ՄՇԱԿ. — Նորէն յորեւան. այս մեր Ռուսահայ լրագրութիւնը, առիթ չի փախցնէր, երբ մի գրական գործիչի տասնամեակը, երեսնամեակը, քառասնամեակը կը լրանայ, գրագիտաց գրիչները աշխոյժ գործունէութիւն մը կը ցուցնեն. ու վերջին չաբաններու մէջ, այդպիսի աշխոյժ մը

բառեր և անով հասկցընենք մեր միտքը, այդ անտեղի է. կը գրէ հետեւեալը.

«Ու մը Թիֆլիսի մէջ հրատարակող թերթերէն կամ գրքերէն մէկը ձեռքս անցաւ, և հետեւեալ հաստատածը կարդացի — ֆինանսներէի մինիստրոսքինը պարլամենտի արխիշտով գտնի է մի զօրութեամբ. — այդ իմը կարող եմ հասկնալ ես այս հիմզ օտար բառերէն »:

Մենք երբ մի քանի ուսիս առաջ արդի աշխարհաբարբ բարելոնեան լեզու մը աշուանեցիք, Մշակը դայրացաւ և ուզեց լատագովել այդ աշխարհաբարբ լեզուն, մի և նոյն ժամանակ շննաց անպատկառ ածաւաններ որ չթափել Բագմալիպին վրայ: Մշակ աւելի արդիւնաւոր դործ մը տեսած կ'ըլլար եթէ փոխանակ Բագմալիպի գործածած ուղիղ ածականներ դէմ թոյն ժայթքելու, իւր ուսուսակչ հասարակութեան խորթ աշխարհաբարբ մաքրելու յորդորներ կարգար: Եթէ մեր աշխարհիկ լեզուին մէջ օտար բառեր գործածելու անտարբեր ըլլանք, այդ աշխարհաբարբ Բարեկրեան ածականով չի բացատրուիր, այլ զայն պէտք է Զառչոյի լեզու մ'անուանել:

Բայց թողունք այս լեզուաբանական խնդիրը. Մշակ ուրիշ մի յօդուած կը գտնուէ իւր 161երորդ պրակին մէջ որ արժանի է ուշագրաւ ըլլալու: Հայ կարօտեալ հասարակութեան օգնող հարուստներ չի կան այլ եւս, այս համարտութեան Մշակ էլեր նուիրած է. կը գրէ.

«Հայ Կրօնասրբ ամենայն համոթեմամբ հազարներ կը ծախսէ մի այնպիսի շքեղ ծաշկնայթի համար, ուր կարող է մի քանի օրով փառաւորել միս ամուսնը, շողորթովակալ համոյալ խօսութիւնները համդէս բայց ամեն Որա վիթխարի ամենախրտութիւնը շոյելու համար, բայց մի հասարակ բարի գործի համար մի ոչ անանջ ունի, ոչ բացվելու յօժարութիւն ունեցող քսակ »:

Մշակի արդար սլաքը շնչտակի անգութ Կրօնասրբու կուրծքը կը մխի: Վասպուրականի, Ձէյթունի հայութիւնը ամիսներով չոր հնաց մուրաց, բայց մեր Կրօնասրբու սիրտը Ձէյթունի ժայռերէն աւելի կարծր մնաց. հայ սովալլուկներու մի մասն յուսահատ ժայռերու գագաթէն անդունդներու մէջ գահավիժեցան, այլք իրենց վերջին շունչը խեղդեցին իրենց նաւիրական ծովակէն մէջ. ու այս ամէնը՝ սովը ու աղբատութիւնը գործել տուաւ, բայց սակայն Հայ Կրօնասրբ, անտարբեր, միշտ անտարբեր մնաց: Պոլսոյ Գաւառի, Ռուսիոյ ու Արտասահմանի մէջ շնորհիւ լրագրական մարմիններու, գրամներ հա-

ւազուեցան ի նպաստ Հայ քաղցեաներու և ծնողագործի մանկիկներու, և այդ եղբայրական օգնութեան մասնակցեան միակ առաջատար հայութիւնը, ու Հայ լիթեր ժխտ ձեռքով գոցեցին և կը գոցեն իրենց պալատներուն դռները. և ըստ Մշակի ուղիղ խօսքին ամենայն հաճութեամբ հազարներ կը ծախսեն ձաշկերոյթի և կամ քմածիկ հաւնոյից համար: Սիրտ ու գութ Հայ մեծատուններ, մեր քաջորդի ու վասպուրական Ղազարոսներուն — չցուցընենք:

ՆՈՐ ԴԱՐ. — Ռուսահայ օրաթերթիս մէջ (թիւ 164) կը կարդանք խմբագրական մը որ գրուած է Գէորգեան ճեմարանի քանոնէ հինգամեակին առթիւ: Ուշադրութիւններ դեռ չդարձեցած խմբագրականին իմաստներուն, փութանք մաղթելու որ այդ Գէորգ Դ. Կաթողիկոսի Հիմնադրութիւնն ունենայ աւելի փայլուն ու գործօն ազգայէն ապագայ մը:

Շոր դար սոյն ճեմարանի քան և հինգաւմեայ ընթացքին մէջ մեծ կամ պահանջուած արդիւնք մը չի տեսներ, մինչդեռ անոր հիմնադրի Հոգին ու նպատակը շատ մեծ էր: Կը գրէ.

«Համգոյցեալ Հայրապետը, հիմնելով, կամեցաւ հայոց եկեղեցի համար պատաստել արժանաւոր, գիտութեամբ և հաստատութիւն եկեղեցական մեր և օտարաւ քաղաքիցներ, մոյսպէս և հոգեւոր դպրոցները համար լաւ ուսուցիչներ »:

Յաւակին այն է որ ըստ Նոր դարի Հիմնադրի հայրապետին վսեմ նպատակներն իրաւանութիւն չեն ունեցած. ու այդ ճեմարանէն ելած սաներն «հայերէն իսկ կարգին գրել չեն իմանում»։ Միթաբական չեն այս տուղեր. ճեմարանի սաներն թող մեծան ու ապրին իրենց հիմնադրի հոգոյն ուղղութեամբ. մեր Հայ հասարակութեան մէջ այն կղերն որ շնորհազարդ Ներսէսներու շատուիկներ ըլլալու կը պատաստուին, այնպիսիներ պիտի ըլլան յուսաւոր ջանքը Հայու խաւար մաքրելուն. մենք կը փափաքենք որ Գէորգեան ճեմարանը ունենայ Ներսէսներ ու Գէորգներ:

Հ. Ս. ԵՐԵՄ.

Մ Ի ԶԻՆ ԸՆԹԱՏԳ ԻՄԱՍՍԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ. Երկրաբանական Գիտութիւն. Միջնակարգ դասագիրք. Ստամբուլ. 1899 թ. 422 էջ. գին 2 ֆր.